

ХРОНІКА

Н.М.Хоменко (Київ)

КРУГЛИЙ СТІЛ «АКАДЕМІК В.І.ВЕРНАДСЬКИЙ – ЛЮДИНА, ВЧЕНИЙ, ПОЛІТИК, ПУБЛІЦИСТ»

Науковий захід відбувся 19 березня 2013 р. в Інституті історії України НАНУ в рамках відзначення 150-річчя від дня народження вченого й мислителя, першого президента Української академії наук академіка Володимира Івановича Вернадського (1863–1945 рр.). Його організаторами виступили Інститут історії України НАНУ та Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського.

Зі вступним словом до учасників круглого столу звернувся директор Інституту історії України академік НАН України, д-р іст. наук, проф. *В.А.Смолій*. У своєму виступі він відзначив внесок В.І.Вернадського в інституційне становлення української науки, його роль у громадсько-політичному житті нашої країни, підкреслив також тісні наукові та дружні зв'язки з українськими вченими, громадськими й політичними діячами – М.П.Василенком, М.П.Драгомановим, А.Ю.Кримським. Із вітальним словом до учасників зібрання звернувся також генеральний директор Національної бібліотеки імені В.І.Вернадського академік НАН України, д-р філософ. наук, проф. *О.С.Онищенко*, який наголосив, що у творчій спадщині В.І.Вернадського закладено потужний соціогуманітарний потенціал – проблеми людини, суспільства, демократії, нації, національного відродження, історії науки та культури. О.С.Онищенко разом із директором Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського членом-кореспондентом НАН України, д-ром іст. наук, проф. *Л.А.Дубровіною* презентували 10-томну (15 книг) ювілейну серію «Вибраних наукових праць академіка В.І.Вернадського» (Київ, 2011–2012 рр.), підготовлену Національною академією наук України та присвячену 150-річчю вченого. Том перший у двох книгах і том другий у трьох частинах цієї ювілейної серії є результатом спільної праці колективів Інституту історії України НАНУ, Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського та Архіву Російської академії наук.

Л.А.Дубровіна розповіла присутнім, як у НАН України виник задум створити таку багатотомну ювілейну серію, про принципи та критерії відбору документів і матеріалів до перших двох томів, коротко розкрила їх зміст. У першому томі, який містить протоколи засідань Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН, а також праці вченого, пов'язані з вивченням України, автори-укладачі показали процес створення Української академії наук, Національної бібліотеки, системи вищої школи, музею, роль В.І.Вернадського в організації Таврійського університету. Другий том, до якого ввійшли вже опубліковані раніше та в переважній більшості нові, досі неопубліковані листи від 138 кореспондентів, присвячено листуванню з українськими вченими, діячами культури, які жили та працювали в Україні, а також із російськими

науковцями, з якими Володимир Іванович спілкувався з питань розвитку науки та освіти в Україні. У своєму виступі Л.А.Дубровіна наголосила, що метою авторського колективу було розкрити роль В.І.Вернадського в історії України.

Наприкінці презентації видання завідуючий відділом історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАНУ член-кореспондент НАН України, д-р іст. наук, проф. *В.М.Даниленко* підкреслив, що підготовка цієї серії є надзвичайно важливою подією в історичній науці та значним внеском у розвиток суспільної думки.

У круглому столі взяли участь близько двох десятків українських науковців, частина з яких виступили авторами-укладачами згаданого вище видання (*О.С.Онищенко, О.Д.Василюк, В.А.Вергунов, В.М.Даниленко, Л.А.Дубровіна, Н.М.Зубкова, С.М.Кіржаєв, Н.О.Лаас, В.В.Лавров, К.С.Новохатський, Н.М.Хоменко, Л.М.Яременко*). У своїх доповідях вони розкрили різноманітні аспекти тематики: археографічні студії; проблеми джерельної бази досліджень творчої спадщини вченого; питання його родоvodu, родини; політична, громадська, наукова та науково-організаційна діяльність в Україні; суспільно-політичні й філософські погляди; зв'язки з відомими вченими, громадськими діячами, взаємовідносини в родині тощо.

Джерелознавчі дослідження було представлено у виступі заввідділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, ст. наук. співроб., канд. техн. наук *К.В.Лобузіної* («Інтегрований меморіальний ресурс “Електронний архів В.І.Вернадського”: бібліотека-бібліографія-архів-музей»). Вона повідомила про результати роботи НБУ імені В.І.Вернадського зі створення оригінального інтегрованого меморіального ресурсу, в якому на сьогоднішній день найповніше представлено біографічні дані, бібліографію, матеріали про наукову діяльність, листування, галерею, аудіо- та відеоматеріали, інтернет-ресурси, предметний покажчик тем досліджень В.І.Вернадського. Науковець охарактеризувала основні етапи створення ресурсу, критерії відбору, склад електронних фондів, структурні блоки, ресурсну базу електронної колекції; розкрила особливості побудови метаданих для опису електронних ресурсів, їх засобів навігації та пошукових інструментів.

Питанням співпраці Архіву Російської академії наук та Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського в рамках спільного проекту з розробки архівної спадщини вченого присвячувався виступ директора Інституту архівознавства НБУ імені В.І.Вернадського, ст. наук. співроб., канд. іст. наук *Л.М.Яременко*.

Один з упорядників презентованого на круглому столі видання мол. наук. співроб. відділу архівознавства та документознавства Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського *К.С.Новохатський* у своєму виступі визначив перспективи подальшого опублікування епістолярної спадщини академіка В.І.Вернадського в Україні. Зважаючи на те, що на попередньому етапі роботи публікатори свідомо обмежили залучення до видання листування з рідними, де присутні українські сюжети, дослідник наголосив на необхідності продовжити їх публікацію в окремому томі серії, а також запропонував переглянути листи до В.І.Вернадського осіб, безпосередньо не пов'язаних з Україною, адже вони стосувалися періодів, коли сам учений перебував в Україні й українське питання так чи інакше було в колі його інтересів (листи *О.С.Ферсмана, О.П.Виноградова, В.Г.Хлопіна*). Актуальним та перспективним у розробці цього напрямку доповідач назвав залучення закордонного листування В.І.Вернадського, яке у виданні представлене фрагментарно, а також продовження пошуку листів В.І.Вернадського до його кореспондентів (листи вченого було виявлено у фондах *В.П.Бузескула, М.П.Василенка, А.Ю.Кримського, В.І.Липського*).

Предметом виступу завідувача відділу української історіографії Інституту історії України НАНУ, д-ра іст. наук, проф. *О.А.Удода* був аналіз філософської системи поглядів В.І.Вернадського та історіософських ідей у його науковій спадщині. Зазначивши, що В.І.Вернадський є одним із засновників філософського напрямку антропокосмізму (гармонії цілого, природи, історії, соціально-гуманітарної сфери), історик назвав також основні історіософські ідеї вченого: пріоритет національного над соціальним; переважання метропольного над автохтонним у його свідомості; негативне ставлення до соціалістичної революції та більшовизму; осмислення взаємин тоталітаризму й особистості; могутність елітарного індивідуального людського духу.

Доцент, ст. наук. співроб. навчально-дослідної частини Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського, канд. філол. наук *В.В.Лавров* повідомив учасникам круглого столу про цінну знахідку співробітників Полтавського краєзнавчого музею. Наприкінці минулого року вони віднайшли новий пласт невідомих і неопублікованих документів – фотонегативи В.І.Вернадського, його родини та оточення в період перебування на Полтавщині в 1913–1915 рр. Наразі триває робота колективу музею з реставрації цих унікальних матеріалів. Їх разом із листами дітей та дружини Володимира Івановича з Бутової Гори (Кобили) (родинна садиба Вернадських на Полтавщині, будівництво якої розпочалося 1913 р.), з неопублікованими спогадами про перебування на цій дачі О.О.Корнилова та домашньої працівниці П.К.Козакової планується видати у книзі, присвяченій полтавському періоду життя вченого. Доповідач зазначив, що не слід забувати також й інші дати, пов'язані з життям та творчістю В.І.Вернадського, зокрема 70-річчя від дня написання останньої праці вченого «Декілька слів про ноосферу» (1943 р.).

Завідуючий відділом історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАНУ член-кореспондент НАН України, д-р іст. наук, проф. *В.М.Даниленко* запропонував присутнім тему «М.П.Драгоманов у житті та світі В.І.Вернадського». У своєму виступі він визначив спільні риси в ідейних і теоретичних поглядах В.І.Вернадського та М.П.Драгоманова, зокрема засудження самодержавства, конституційне оновлення Росії, її децентралізацію, утвердження самоврядування як основи державного устрою, цінність людини, її прав і свобод; обоє бачили Україну автономною, із широкими культурно-національними правами, частиною федеративної або конфедеративної демократичної Росії. За словами В.М.Даниленка, саме зустріч із М.П.Драгомановим, ідеологом українського демократичного руху, сприяла кристалізації поглядів В.І.Вернадського на шляхи, форми, напрями зміни державного устрою та на міжнаціональні відносини в Російській імперії.

Жваву дискусію викликав виступ завідувача відділу джерел з історії України ХІХ – поч. ХХ ст. Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, ст. наук. співроб., канд. іст. наук *І.Б.Гирича* «В.І.Вернадський і політичне українство». Доповідач висловив думку, що В.І.Вернадський був українцем не в тому політичному значенні, в якому розуміється це слово зараз: Володимир Іванович був людиною українського походження, українського сентименту, проте не розглядав Україну як територію, яка може розвиватися окремо, а бачив її лише оновленою одиницею у новій, федералізованій Росії.

Окремі аспекти суспільно-політичного світогляду В.І.Вернадського у своєму виступі «Українська революція у щоденникових інтерпретаціях В.І.Вернадського» висвітлив завідуючий відділом історії Української революції 1917–1921 рр. Інституту історії України НАНУ, д-р іст. наук, проф. *В.Ф.Верстюк*. На основі записів щоденника В.І.Вернадського від 9 жовтня до 19 листопада 1917 р. він подав свою інтерпретацію

сприйняття вченим Української революції та більшовицького перевороту.

Роль В.І.Вернадського у фундації Національної бібліотеки України, етапи заснування та проблеми, з якими вчений зіткнувся на шляху її створення в 1918 р., розкрила у виступі «Академік В.І.Вернадський і заснування Національної бібліотеки Української Держави» директор Інституту рукопису НБУ імені В.І.Вернадського член-кореспондент НАН України, д-р іст. наук, проф. *Л.А.Дубровіна*.

Значення організаційних заходів ученого в розвитку природничих наук в Україні показав у своєму виступі «Діяльність академіка В.І.Вернадського зі становлення наукового ґрунтознавства та сільськогосподарської справи в Україні» директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України член-кореспондент Національної академії аграрних наук України, д-р с.-г. наук, проф. *В.А.Вергунов*.

Із доповідями, побудованими на основі епістолярних джерел та щоденників, що представили В.І.Вернадського як людину, ученого, громадсько-політичного діяча, показали його взаємовідносини з друзями, рідними, однодумцям, опонентами виступили завідуючий сектором генеалогічних і геральдичних досліджень Інституту історії України НАНУ, канд. іст. наук *В.В.Томозов* («Родовід В.І.Вернадського та його родинне оточення»); завідувач центру культурологічних студій відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАНУ, д-р іст. наук *С.І.Білокінь* («Георгій Вернадський і українська геополітична думка»); проф. кафедри політичної історії Київського національного економічного університету імені В.П.Гетьмана, д-р іст. наук *З.І.Зайцева* («Володимир Вернадський і Михайло Грушевський: долання конфліктогенних зон в організації української науки»); ст. наук. співроб. відділу міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАНУ, канд. іст. наук *О.А.Іваненко* («Вплив І.В.Вернадського на формування світогляду засновника Української академії наук В.І.Вернадського»); наук. співроб. відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАНУ, канд. іст. наук *Н.О.Лаас* («Стосунки В.І.Вернадського та М.П.Драгоманова (на епістолярних джерелах)»); ст. наук. співроб. відділу історіографії та джерелознавства Інституту сходознавства імені А.Ю.Кримського НАН України, канд. іст. наук *О.Д.Васильюк* («Особисте листування двох фундаторів Української академії наук – Володимира Вернадського та Агатангела Кримського»); наук. співроб. відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАНУ, канд. іст. наук *Н.М.Хоменко* («В.І.Вернадський та Б.Л.Лічков: історія багаторічної дружби»); здобувач Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова *Н.В.Будзанівська* («Ставлення В.І.Вернадського до Української революції (1917–1921 рр.)»). Інформацію про конференцію в Миколаєві, присвячену академіку В.І.Вернадському, подав *О.В.Трачук*.

Наприкінці круглого столу відбулася підсумкова дискусія, у ході якої обговорювалися питання, представлені в його тематиці. По її завершенню *Л.А.Дубровіна* та *В.М.Даниленко* виступили із заключним словом. Зокрема, *В.М.Даниленко* наголосив, що різночитання, різне бачення, різноманітні інтерпретації учасниками наукового заходу життя та творчості В.І.Вернадського зайвий раз засвідчили про існування багатьох проблем і питань, які наразі не повною мірою вивчені та висвітлені, а відтак можуть стати предметом нових досліджень.

Матеріали круглого столу планується опублікувати в науковому збірнику відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАНУ «Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика».